

Stručni rad

UDK 811.163.4(497.16)

Nikola SUNARA (Split)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

niksun@ffst.hr

VRIJEDAN DOPRINOS PROUČAVANJU CRNOGORSKOG JEZIKA, KNJIŽEVNOSTI I KULTURE

(*Cetinjski filološki dani III*, Department of Slavic and Eurasian Languages & Literatures, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje, 2022)

Pod uredničkim vodstvom Novice Vujovića i uz suradnju međunarodnog uredničkog odbora čiji su članovi cijenjeni stručnjaci iz desetak država nastao je zbornik trećih Cetinjskih filoloških dana koji su održani 2. i 3. rujna 2021. Fakultet za crnogorski jezik i književnost na čelu s prof. dr. sc. Adnanom Čirgićem je unatoč organizacijski iznimno zahtjevnim okolnostima zbog epidemioloških prilika konferenciju vrlo uspješno organizirao u hibridnom obliku s velikim brojem izlaganja koja su bila podijeljena u tri sekcije. Zbornik je objavljen u suradnji Fakulteta za crnogorski jezik i književnost s Cetinja i Department of Slavic and Eurasian Languages & Literatures Sveučilišta Kanzas. Sadrži 37 znanstvenih radova recenziranih od strane vrsnih stručnjaka, a koji obuhvaćaju niz znanstvenih disciplina.

Zbornik otvara rad Dejana Ajdačića sa Sveučilišta koji promišlja o znanstvenoj fantastici u kontekstu slavenskih književnosti i upotrebi termina futurofantastika sa značenjem fantastike usmjerene prema budućnosti. Autor diskutira o tipovima sastavnih elemenata prototeksta te o načinima upućivanja na preuzete elemente futurofantastičkog prototeksta. Uz to, spominje ideologije i znanstvene ideje koje predstavljaju izvore za intertekstualne veze u djelima s futurofantatičnom tematikom.

Rad Nikolaya Aretova progovara o odsutnosti motiva ljubavi prema nepoznatoj ljepotici u 19. stoljeću te se zalaže za ideju da se komparativna književnost bavi i nedostatkom analogija među važnim književnim tekstovima. Tri hipoteze kojima se objašnjava nedostatak su „narodno-psihološka“ (nečega nema jer nije svojstveno nekoj skupini ljudi), „društvena“ ili „društveno-povijesna“ (za neko društvo u nekom trenutku nije karakterističan određen fenomen pa ga nema ni u književnosti) i „književno-povijesna“. Autor je u tumačenju odsutnosti motiva nepoznate ljepotice u

bugarskoj književnosti 19. stoljeća najskloniji trećoj hipotezi, ali pitanje ostavlja otvorenim.

Bojan Belić prikazuje raspravu koja se 2019. razvila oko *Priručnika za upotrebu rodno osjetljivog jezika* u Srbiji i argumente koji su u njoj izneseni. Primjećuje kako je to rasprava koja već dugo traje i opisuje kako se kronološki razvijala. U radu analizira načine na koje se tvore imenice ženskog roda u srpskom jeziku i zaključuje kako se to najčešće događa dodavanjem sufiksa *-ka*, a potom slijedi sufiksi *-kinja* i *-ica* na riječ muškog roda.

U radu o poeziji poljske dobitnice Nobelove nagrade za književnost Wisławe Szymborske Roman Bobryk primjećuje kako su metapoetske teme zastupljene samo u nekojici njezinih djela. Zaključuje kako je jedan od najvažnijih aspekata njezine poezije sposobnost očuvanja (ovjekovjećenja) pojava i ljudi koji su podložni zakonima prolaska vremena.

Robert Bońkowski u dijakronijskoj perspektivi prikazuje postanak i upotrebu fonema /ś/ i /ź/ koji se danas koriste samo u poljskom, donjolužičkom i crnogorskom jeziku. Objašnjava različite procese nastanka spomenutih fonema koji u poljskom nastaju palatalizacijom, a u crnogorskom jeziku jotacijom (novijom i najnovijom). Ističe kako se njihova zvučna vrijednost razlikuje jer su u oba jezika svrstani u palatale, ali u poljskom u srednjonepčane, a u crnogorskom u prednjonepčane. Različite su njihova rasprostranjenost (na crnogorskom govornom području općeprisutni, dok kod Poljaka nisu) i mogućnost primjene (u crnogorskom standardnom jeziku moguće je koristiti /ś/ i /ź/, ali i /sj/ i /zj/, a u poljskom nema mogućnosti zamjene drugim fonemima).

U radu naslovljenom *Slobodan Vukanović – moderni poetski i narativni glas u crnogorskoj književnosti za decu* Svetlana Čabarkapa analizira pjesme za djecu iz zbirke *Kuće su časovnici djetinjstva* i priče iz zbirke *Roditelji su kišobrani, deca slobodne ptice*. Na tom uzorku predstavlja najvažnije značajke djela spomenutog pisca i modernost njegova pristupa djeci. Zaključuje kako on nadilazi kliše i njegovo djelo predstavlja modernizaciju književnosti za djecu i mlade.

Aleksandar Čilikov rad je posvetio seoskim pravoslavnim hramovima izgrađenima tijekom srednjeg i novog vijeka u Crnoj Gori, s posebnim osvrtom na hramove sačuvane na području općine Cetinje koje je i naveo. Ukazuje na njihovu važnost u povijesno, arhitektonskom i umjetničkom kontekstu te upozorava na njihovo propadanje zbog nestručne obnove i primjene modernih građevinskih materijala.

Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije rad je Helene Dragić koji započinje definiranjem mitonima kao toponima koji su nastali motivirani mitskim bićima. Najčešća mitska bića na prostorima o kojima autorica piše su vile pa stoga detaljnije piše o narodnim vjerovanjima

vezanim uz vile, etimologiji imenice vile te lokalitetima koji su prema njima dobili ime. Osim vila, analizirani su mitonimi postankom vezani uz Mokoš, Veleža, Ladu, Kibelu. Autorica zaključuje kako mitonimi svjedoče o starim vjerovanjima naših predaka.

Marko Dragić navodi i analizira tridesetak suvremenih terenskih zapisa priča (predaja i legendi) o hercegu Stipanu Vukčiću Kosači. Zapisi svjedoče o moći i utjecaju koji je Stipan imao, njegovim posjedima, narušenim obiteljskim odnosima, bijegu u Dubrovnik, odnosu s Dubrovčanima i hercegovu blagu. Autor zaključuje kako je Stipan Vukčić Kosača važna povijesna ličnost te zbog toga o njemu pripovijedaju brojne predaje često povijesnog i etiološkog predznaka.

O prisutnosti crnogorskog jezika u mađarskoj znanstvenoj javnosti piše Előd Dudás i ističe zasluge Józsefa Bajze za proučavanje crnogorskih tema u prvoj polovici 20. stoljeća. Autor ističe kako je položaj crnogorskog jezika i njegova proučavanja u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata obilježen činjenicom da je tada u Jugoslaviji propagiran zajednički srpskohrvatski jezik što je prihvatila i mađarska znanstvena zajednica. Na početku 21. stoljeća jedini koji je pisao o crnogorskom jeziku na početku 21. stoljeća u Mađarskoj bio je Istvána Nyomárkaya. Dudás primjećuje kako je svijest o postojanju crnogorskog jezika u mađarskoj javnosti nedostatna i smatra kako bi je bilo važno osnažiti prije svega u znanstvenim krugovima pisanjem radova o crnogorskom jeziku i izgradnjom suradnje s crnogorskim znanstvenim i obrazovnim institucijama.

Mieczysław Dziekoński autor je rada *Udio nacionalne akademije u definisanju jezičkoga identiteta u Crnoj Gori* u kojem u dijakronijskom pregledu pruža uvid u djelatnost Crnogorske akademije nauka i umjetnosti osnovane 1970-ih na oblikovanju jezičnog identiteta u Crnoj Gori. Dziekoński primjećuje kako je od samih začetaka djelovanje Akademije u raskoraku s njezinim nacionalnim predznakom i neprijateljski raspoloženo prema ideji o crnogorskom jeziku i onima koji je zastupaju.

U fokusu rada Suade A. Džogović je pregled bibliografije akademika Alije Džogovića čiji su interesi dominantno bili usmjereni ka etimologiji, dijalektologiji i onomastici. Zaključuje kako prikazana djela svjedoče o tome kako je Alija Džogović jedan od najvećih istraživača onomastike, toponimije i dijalektologije Sandžaka i Kosova, ali i cijeloga Balkana.

Sibelan Forrester diskutira o poteškoćama pri prevođenju pjesničkih tekstova koje su uvelike određene karakteristikama jezika s kojih se prevodi kao i odredišnim jezikom. Autorica se poslužila nedavnim prijevodom beogradske pjesnikinje Marije Knežević na engleski kako bi ukazala na elemente koji utječu na prevođenje pjesničkog teksta sa srpskog na engleski jezik.

Marc L. Greenberg pažnju poklanja praslavenskoj akcentuaciji u kontekstu panonske prijelazne zone s posebnim osvrtom na uzlazni akut i zaključuje kako postoji svjedočanstvo o prirodi starog akuta na prostoru koji pokrivaju štokavsko narječje, slovenski i češki jezik. Ukazuje na neizravan dokaz (mađarske posuđenice) da je stari akut bio dug i u tek naseljenom slavenskom području Panonije odnosno Karpatskog bazena, ali i da je bio uzlazan.

Rad Dinka Gruhonjića je osvrt na medijsku i propagandnu kampanju u Srbiji protiv Crne Gore i Crnogoraca. Autor je proveo kritičku analizu diskursa zastupljenog u srpskim medijima s ciljem utvrđivanja povezanosti između medijski prezentirane antičrnogorske propagande i službenih državnih stavova Srbije prema Crnoj Gori. Gruhonjić primjećuje kako su u takvim aktivnostima prednjačili mediji koji su u Srbiji prepoznati kao oni koji često krše novinarsku etiku. Opasna posljedica takvih propagandnih aktivnosti na koju autor upozorava jest stvaranje stereotipa i predrasuda o Crnoj Gori i Crnogorcima temeljenih na nepoznavanju konteksta i iskrivljenim informacijama.

Martin Henzelmann u radu *Semiotički pejzaž u zaštićenim područjima Srbije* na samom početku definira teoriju semiotičkog pejzaža, a potom je primjenjuje na zaštićena područja u Srbiji analizirajući semiotički sadržaj pet skupina znakova postavljenih na javnim mjestima i njihov odnos s određenim prirodnim prostorom. Dolazi do zaključka kako postoji izravna veza između prirode i komunikacije koja se u njoj događa s utjecajem na jezična i dizajnerska rješenja koja moraju biti usklađena s okolišem u kojem se nalaze.

Iskra Hristova-Shomova uspoređuje dva teksta o Majci Božjoj i zapaža da su iste prijevode propovijedi koji su korišteni na Svetoj Gori koristili i balkanski Slaveni. U starim i novijim hvalospjevima pronalazi jezgru tekstova o Bogorodici kojima se na različitim lokacijama dodaju nove prevedene propovijedi. Jedinstvo u propovjednom repertoaru smatra impresivnim jer svjedoči o komunikaciji između balkanskih književnih središta.

Emocionalno-ekspresivna leksika u narodnoj poeziji Šarplaninske gore rad je Sadika Idrizija Aljabaka i u njemu progovara o usmenoj poeziji spomenute regije uz naglasak na emocionalno-ekspresivni leksik. To je prostor koji se nalazi na tromedi između Kosova, Makedonije i Albanije, a većina naselja nalazi se na velikim nadmorskim visinama što ga je izoliralo od vanjskih utjecaja i na taj način konzerviralo lokalni govor. Autor približava sredstva kojima se postiže emocionalna ekspresivnost u usmenoj poeziji Gore. Konstatira kako je usmeno stvaralaštvo sačuvalo izvorni govor Gore jer je uspješno odolijevalo stranim utjecajima, no s nestankom starijih generacija i njoj prijeti zaborav.

Alen Kalajdzija piše o Mehmedu Akovi (Bjelopoljcu) piscu koji je živio na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće i pisao bosnevijskim. Autor u radu ana-

lizira pjesme kojima autorstvo do sada nije utvrđeno i pokušava ih atribuirati spomenutom piscu. Prikazuje i značajke njegova jezičnog izraza koje služe kao argument u potvrđivanju autorstva navedenih pjesama.

Pregled književnog stvaralaštva pjesnika i pisca Čeda Vulevića čiji je život i djelo uvelike obilježilo zatočeništvo na Golom otoku napisala je Sofija Kalezić. Autorica zaključuje: „Po atmosferi koju je uspijevao da oblikuje u svojoj prozi, Vuleviću pripada posebno mjesto u crnogorskoj književnosti“ (str. 280).

Mate Kapović piše o akcentološkim istraživanjima u Crnoj Gori i sugerira u kojem bi se pravcu moglo ići u daljnjim istraživanjima crnogorskih štokavskih govora na akcentološko-dijalektološkom planu.

Engleska putopisna književnost u razdoblju od Prvog svjetskog rata do 2006. godine u fokusu je zanimanja Marije Krivokapić. Putopisnom materijalu pristupa kao dokumentarnom tekstu i zaključuje kako oni odražavaju „društveno-političku i kulturno-istorijsku matricu iz koje se putovalo i koja je uslovila određeni pogled na svijet“ (str. 319).

Rad Josipa Lisca prikaz je života te raznovrsnog i bogatog intelektualnog djelovanja Krune Kristića. Autora impresionira kvaliteta, kvantiteta i raznolikost njegova opusa posebno kada se u obzir uzmu teške okolnosti u kojima je djelovao.

Milan Marković propitkuje efekte koje pisac Dragan Nikolić postiže u svojim romanima manipulacijom kronološkog redoslijeda i vremenskih odnosa. Smatra kako „svijet romana Dragana Nikolića se formira na najmanje dvije ravni, i to na: subjektivno-psihološkoj, koja prati individualne doživljaje protoka vremena neimenovanih pripovjednih subjekata, i društveno-istorijskoj ravni koja obuhvata kolektivno pamćenje o genezi opisanih zajednica i kultura koje pripovjedni subjekti reprezentuju“ (str. 340).

O promjenama koje se događaju u jezicima piše Hasnija Murtagić-Tuna te ističe kako su jezikoslovci često raspravljali o prihvatljivosti promjena. Autorica navodi promjene koje su se događale u vremenskom rasponu od 19. do 21. stoljeća s posebnim naglaskom na promjene imena jezika. Ne slaže se s tezom da se jezici sporo i neprimjetno mijenjaju (str. 354).

Jasmina Nikčević analizira roman *Seljaci* Honorea de Balzaca s posebnim osvrtom na crnogorski motiv utjelovljen u liku Pešine.

Nesto napomena o modalnim glagolima u bosanskome jeziku naslov je rada Ismaila Palića koji u prvom dijelu rada prikazuje povijest istraživanja teme, a potom pristupa definiranju središnjih pojmova, tipologizaciji glagola i gramatičkom opisu. Dijeli ih na centralne kojih je pet i periferne modalne glagole kojih ima mnogo više.

Dušan-Vladislav Pažderski piše o kašupskoj jezičnoj politici u 19. i 20. stoljeću do Drugog svjetskog rata s posebnim osvrtom na doprinos Floriana Ceynowe, Hieronima Derdowskog i Stefana Ramuła čiji je rad uvelike oblikovao kasnije proučavanje i odnos prema kašupskom jeziku.

Drugi rad u Zborniku koji se bavi temom putopisa djelo je Olivere Popović. Posebno su joj zanimljivi putopisni tekstovi Guillaumea Lejeana i Charlesa Yriartea objavljeni u talijanskom časopisu *Giro del mondo*. Ističe kako je riječ o prijevodima s francuskog jezika, a naročitu pažnju posvećuje analizi Crne Gore i Crnogoraca iz imagološke pozicije. Smatra kako je široka dostupnost takvih tekstova pomogla širenju stereotipnih slika Crne Gore po cijeloj Europi.

O najranijem zapisu južnoslovenske usmene pjesme rad je Aleksandra Radomana u kojem propituje uvriježeno mišljenje kako je zapis Rogerija di Pacienze iz 1497. bugarštica. On zastupa stajalište kako je riječ o osmeračkoj lirskoj pjesmi, poskočici, te kako je skupina koja ju je izvela pred kraljicom Isabellom del Balzo u Italiju došla s područja srednjovjekovne Zete.

Jakov Sablić analizira bajku *Ljepotica i zvijer* iz gledišta strukturalizma, psihoanalize i feminizma. Autor ističe didaktičku vrijednost bajki koje ukazuju na rješenja mnogih egzistencijalnih problema. Obuhvatna raščlamba autora je dovela do zaključka kako je riječ o složenoj književnoj vrsti kojoj je moguće pristupiti iz različitih teorijskih pozicija.

Standardizacija crnogorskog jezika i polemike koje je izazvala tema su rada Jelene Šušanj. Autorica ističe ideološki obojane neznanstvene motive pojedinih sudionika koji se protive oblikovanju crnogorskog jezičnog standarda. Ukazuje na manipulacijske strategije koje su primjenjivane s posebnim komentarom na djelovanje Rajke Glušice.

Glazba kao sastavnica postmodernog interteksta kao i njezina funkcija u kontekstu hrvatske i srpske književnosti 21. stoljeća zanimaju Allu Tatarenko koja u djelima Milorada Pavića, Zvonka Karanovića, Srđana Srdića, Pavla Pavličića i Saše Dracha pronalazi mnoštvo primjera podesnih za proučavanje postmodernističke intertekstualnosti. „Pisci koriste glazbu“, zaključuje Tatarenko, „za stvaranje autentične slike savremenosti i relativno nedavne prošlosti, kao simbol potrage za unutrašnjom slobodom čije je oličenje muzika, i nade u preporod koju ona nosi“ (str. 527).

Ljudmila Vasiljeva analizirala je udžbenik za gimnazija *Crnogorski jezik* i spoznala da je riječ o vrijednom oruđu koje će pomoći razvoj jezičnih i socijalnih kompetencija crnogorske mladeži kao i jačanja njihove nacionalne osviještenosti.

Rad *Crkvene prilike u Duklji do XII vijeka* Vukote Vukotića pruža dijakronijski pregled povijesti kršćanske crkve na spomenutom prostoru od njezi-

nih antičkih početaka pa sve do vladavine Vojislavljevića potkraj 12. stoljeća. Govori o okolnostima u kojima je djelovala crkva (odnosi između Rima i Bizanta, arijevska hereza, pokršćavanje slavenskih pagana). Autor smatra da je mnogo toga o dukljanskoj crkvenoj povijesti nepoznato i tek se naslućuje zbog uništenja koje je uslijedilo nakon raškog osvajanja, ali da unatoč tome postoji prostor za znanstveni rad koji bi mogao pomoći u rasvjetljavanju nepoznanica.

Posljednja dva znanstvena rada u zborniku djelo su Blagojke Zdravkowska-Adamove i Andrewa Wachtela. Autorica u predzadnjem radu demonstrira kako rečenična supstitucija funkcionira kao kohezivna veza u makedonskom jeziku dok je tema Wachtelova rada književni rivalitet između Andrića i Krleže. Uvodni dio rada posvećen je usporednom prikazu biografija pisaca, a ostatak rada bavi se s usporedbom njihovih djela iz ranije spisateljske faze.

Brojnost radova zastupljenih u zborniku *Cetinjski filološki dani III*, njihova tematska raznolikost i kvaliteta svjedoče o velikom trudu koji je uložan u njegovu izradu. Ovakav zbornik zasigurno predstavlja poticaj za nastavak plodonosnog rada i u godinama koje dolaze.